

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: НАПРЯМИ КООРДИНАЦІЇ

Валентина Мелаш, Олена Гнатів, Анастасія Варениченко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті проаналізовані сучасні проблеми екологізації культурно-освітнього простору майбутніх педагогів і визначені основні напрями її координації. Обґрунтовано доцільність створення Центру екологізації освіти для формування морально-етичного ставлення до природного навколишнього середовища в професійній діяльності й у повсякденному житті майбутніх педагогів.

Ключові слова:

культурно-освітній простір; екологізація; Центр екологізації; майбутні педагоги.

Аннотация:

Мелаш Валентина, Гнатив Елена, Варениченко Анастасия. Экологизация культурно-образовательного пространства будущих педагогов: направления координации.

В статье проанализированы современные проблемы экологизации культурно-образовательного пространства будущих педагогов и определены основные направления ее координации. Обосновано целесообразность создания Центра экологизации образования для формирования морально-этического отношения к окружающей среде в профессиональной деятельности и повседневной жизни будущих педагогов.

Ключевые слова:

культурно-образовательное пространство; экологизация; Центр экологизации; будущие педагоги.

Resume:

Melash Valentyna, Hnativ Olena, Varenychenko Anastasia. Ecologization of cultural and educational space of future teachers: areas of coordination.

The article analyzes the current problems of ecologization of cultural and educational space of the future teachers. The basic directions in coordinating the ecologization of cultural and educational space of the future teachers have been identified. It is proved the feasibility of the creation of the Ecologization Education Centre for the formation of moral and ethical attitude to the environment in the professional activities and daily life of future teachers.

Key words:

cultural and educational space; greening; ecologization education centre; future teachers/

Постановка проблеми. Відносини суспільства з природою ускладнюються разом зі становленням цивілізаційного виміру життя людини. У XXI столітті надзвичайне посилення негативного впливу на навколишнє середовище, породжене відчуженням людини від природи, не сприйняттям її як фону для життя (Г. Гачев), асфальтною культурою (А. Тойнбі), спонукає до перегляду світоглядної парадигми. Утилітарно-егоїстичні мотиви природокористування мають поступитися місцем більш виправданним – аксіологічно-плідним.

Недостатньо підготувати «освіченого професіонала» – кваліфікованого робітника, техніка чи магістра. Необхідно виховати людину духовну, яка всі свої дії буде оцінювати й детермінувати вищими цінностями [1].

Гармонізація відносин суспільства й природи вимагає насамперед ціннісного ставлення людини до навколишнього природного середовища. Цього можна досягти тільки на основі знання законів природи, логіки природних процесів, що забезпечуються на державному рівні засобами освіти з чітким визначенням завдань, які передбачають зміни в професійній підготовці педагогічних фахівців у вищих навчальних закладах.

Необхідність екологізації освіти й виховання всіх верств населення підкреслюється в таких документах, як Концепція екологічної освіти України, Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.), Національна доктрина розвитку освіти України, Основні напрями державної політики в галузі охорони довкілля, Використання природних ресурсів

і забезпечення екологічної безпеки (Постанова ВР України від 05. 03. 98 р.). У зв'язку з цим постала необхідність визначення основних напрямів координації екологізації культурно-освітнього простору майбутніх педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною і теоретичною основою для більшості вітчизняних досліджень, які пов'язані з переосмисленням сучасного стану взаємовідносин у системі «людина – природа» на засадах екоцентризму та біоцентризму є праці В. Борейка, Д. Гродзинського, В. Грищенка, Т. Гардашука, В. Грубінко, С. Дерябо, В. Крисаченка, М. Кисельова, В. Скребця, В. Ясвіна та інших, у яких розкрито проблеми сутності екологічної культури й свідомості, особливості їх формування, проаналізовано сучасні еколого-освітні концепції.

Проблема екологізації освіти порушена в працях сучасних філософів і педагогів (О. Брижаний, Л. Горбунова, І. Добронравова, Т. Кучай, А. Кочергін, В. Кізіма, В. Кіпень, Н. Кочубей, В. Лутай, Л. Лук'янова, В. Онопрієнко, І. Предборська, В. Панченко, О. Петришин, Л. Рибалко, С. Шевельова, Г. Шефер, А. Фомічов, В. Цикін та ін.). Проте, незважаючи на досить значний науковий доробок, у якому розглядаються підходи до екологізації культурно-освітнього простору, окреслена нами проблема розроблена недостатньо повно. Зокрема, потребує ширшого вивчення питання координації екологізації культурно-освітнього простору майбутніх педагогів.

Актуальність порушеної нами проблеми в умовах парадигмальних змін зумовлена наявністю стійких суперечностей між:

– наявними фундаментальними науковими здобутками в розв'язанні проблем загальної професійної підготовки майбутніх вчителів і браком теоретико-методологічного й педагогічного обґрунтування технології формування ціннісного ставлення до природи в умовах ВНЗ;

– програмними вимогами та фактичними знаннями про взаємодію людини і природи й відповідними поглядами та переконаннями майбутніх педагогів;

– сформованими еколого-орієнтованими цінностями майбутніх педагогів і недостатньою орієнтацією їх на зміст у майбутній професійній діяльності, відповідно до не відомих ще екологічних і педагогічних ситуацій;

– потребами у формуванні екологічної свідомості особистості і формами їх прояву в майбутнього педагога;

– потребами в координації екологізації культурно-освітнього простору майбутніх педагогів.

Формування цілей статті. Метою статті є доведення необхідності екологізації культурно-освітнього простору майбутніх педагогів і визначення чинників, умов і напрямів координації процесу екологізації культурно-освітнього простору майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологізація освітнього простору зумовлена не лише кризовим станом навколишнього середовища, а й можливістю утвердження у свідомості молоді нового гуманістичного світогляду, що охоплює систему соціальних цінностей, норм і способів взаємодії з довкіллям і людьми [9]. Сьогодні в науці поняття «екологізація освіти» набуло значного поширення. Так, екологізація освіти, як зауважує А. Селіванова, означає формування нового світорозуміння й новий підхід до діяльності, що спирається на формування ноосферно-гуманітарних і екологічних цінностей. Характеризуючи процес екологізації стосовно навчальних дисциплін, що вивчаються у вищих навчальних закладах, науковець наголошує, що він може стосуватись як навчальної, так і позанавчальної діяльності студентів, вибудовуватись на принципах цілісності, єдності й наступності всіх ланок та етапів навчання у ВНЗ [8].

На перетині понять «освітній простір» і «екологізація» лежить уточнене й змістовно визначене в дослідженні О. Писаревої поняття «екологічно-орієнтований освітній простір» – спеціально спрогнозована, змодельована й організована педагогічна система умов цілеспрямованого сприяння розвитку особистості екоцентричного типу.

Як основний, наскрізний, такий, що пронизує всі аспекти формування екологічно-орієнтованого освітнього простору, дослідниця пропонує принцип ековідповідної організації освітніх взаємодій. Цей принцип інтегративно вбирає

принципи природо- й культуровідповідності, гуманізації та інші традиційні принципи організації освітніх взаємодій і передбачає взаємопов'язані за цілями й завданнями напрями його реалізації: ціннісно-цільовий, нормативно-регульовальний, програмно-змістовий, технологічний, моніторинговий [6].

Ековідповідне освітнє середовище О. Рогова розглядає як системоутворювальний фактор процесу становлення екологічної компетентності в умовах загальноосвітнього закладу; як продуктивний спосіб включення суб'єктів освітнього процесу в екологічну діяльність; як освітню технологію. Зрештою, авторка визначає ековідповідне освітнє середовище як систему прямих і опосередкованих факторів впливу й умов формування та розвитку екологічної культури особистості, а також можливостей зворотного впливу цієї особистості на навколишнє середовище.

Функції ековідповідного освітнього середовища пов'язані з його сутнісними характеристиками:

природоохоронна й природовідновлювальна, здоров'язбережувальна, інтегровальна (через синтез гуманітарного, природничого й прикладного знання, через професіоналізацію освіти), комунікаційна (через розвиток інфраструктури зовнішніх і внутрішніх зв'язків), ціннісно-орієнтаційна (щодо пропонуваного зовні цінностей і норм), структуровальна, соціалізаційна [7].

Для екологізації культурно-освітнього простору вищої школи потрібна концентрація зусиль учених і практиків на засадах комплексної психолого-педагогічної та методичної розробки умов формування екологічної відповідальності на засадах гуманізації освіти для формування пріоритету збереження всіх форм життя; активізація екологічного руху; застосування знань у практичній діяльності як елемента екологічного мислення; подолання невідповідності між знаннями, свідомістю, емоціями, ставленням і діяльністю [2, с. 296].

Обґрунтовуючи доцільність координації екологічної освіти, ми керуємося такими провідними напрямками:

– цільовий характер роботи, чітке цілепокладання, спрямованість на конкретну діяльність, яка буде мати певні результати, що підлягають вимірюванню й аналізу;

– спрямованість змісту діяльності на конкретні запити практиків, адаптивний характер усіх видів роботи;

– актуальність змісту, методів і форм роботи; орієнтація на розвиток і саморозвиток викладачів, спрямованість на впровадження активних методів і технологій навчання в змісті екологічної освіти;

– націленість на інноваційні настанови; готовність до пошуку й впровадження творчих форм і видів співпраці викладачів області;

– налаштування на горизонтальні й неформальні зв'язки в роботі;

– відмова від примусовості й обов'язковості в роботі; створення творчої атмосфери.

Головною змістовною ідеєю є створення Центру, який здійснюватиме розвиток і поширення екологічної освіти. Об'єктом діяльності Центру визначено культурно-освітній простір, який стимулює процес формування й розвитку екологічного мислення студентів. Відповідно, предметом є культурно-освітня й методична діяльність, спрямована на формування морально-етичного ставлення до природного навколишнього середовища в професійній діяльності та повсякденному житті.

Доцільність створення Центру екологізації освіти насамперед визначається такими чинниками:

– Центр координує екологічну діяльність;

– Центр організовує культурно-освітню діяльність студентів за всіма напрямками екологічної освіти;

– Центр є методичним майданчиком для викладачів;

– Центр є матеріальною базою для здійснення ефективної екологічної освіти в межах вищої освіти.

Діяльність Центру передбачає виконання таких завдань:

– координація культурно-освітньої екологічної діяльності студентів;

– аналіз, апробація й визнання доцільності програм, навчально-методичної літератури, заходів екологічної освіти в освітньому просторі ВНЗ;

– опрацювання, апробація та впровадження інноваційних підходів до організації екологічної діяльності учнів;

– визначення ефективності використання й поширення інноваційних педагогічних технологій у змісті екологічної освіти;

– координація методичної роботи викладачів ВНЗ у галузі екологічної освіти.

Отже, найдоцільнішим визнано створення трьох напрямів:

1) координувально-консультативного;

2) методичного;

3) еколого-практичного.

Незважаючи на взаємопов'язаність і взаємозалежність, кожен напрям діяльності Центру має характерні особливості як за змістом, формами організації, так і за функціями, що на нього покладаються.

Координувальний напрям повинен виконувати важливі функції щодо моніторингу та координації всіх освітньо-виховних екологічних, природоохоронних і методичних заходів, які відбуваються на території міста й у межах вищої школи. Кожний навчальний заклад, зазвичай, планує проведення власних навчально-виховних заходів з екології. Як

правило, бракує інформації про організацію та проведення таких заходів, не поширюється набутий досвід, не фіксуються здобутки, не аналізуються результати, тобто викладачі кожного навчального закладу стикаються з проблемою необхідності «відкривати все відкриті».

Координація діяльності всієї екологічної освітньо-виховної роботи в межах міста передусім сприяє створенню інформаційного поля, яке дає змогу викладачам орієнтуватися в термінах проведення еколого-освітніх заходів міста, планувати власну роботу; за бажанням, брати участь у заходах, що відбуваються в інших навчальних закладах, організувати спільні заходи, вносити пропозиції щодо спільної роботи тощо.

Консультативний напрям діяльності Центру передбачає надання консультативної допомоги викладачам, методистам, організаторам позакласної роботи в організації та проведенні еколого-освітніх заходів, олімпіад, конкурсів тощо. Діяльність Центру організована так, що викладачі ВНЗ можуть звертатися за допомогою за всіма напрямками еколого-просвітницької діяльності, вносити пропозиції, брати участь у роботі Центру.

На Центр може бути покладена робота з організації та проведення різноманітної еколого-практичної діяльності учнів і студентів міста.

Методичний напрям охоплює широкий спектр діяльності. Передусім, це методична робота з апробації та впровадження в навчальний процес дидактичних і методичних компонентів у межах спеціалізованих курсів; створення й апробація методичних і дидактичних розробок міждисциплінарного характеру в межах організації навчально-виховного процесу; розробка матеріалів екологічного змісту для предметів усіх циклів. Цінним, на нашу думку, є поширення передового педагогічного досвіду в процесі організації та проведення майстер-класів і відкритих уроків; організація діяльності ініціативних груп викладачів ВНЗ міста. Також у межах методичного напрямку роботи Центру можна планувати проведення міських методичних семінарів-практикумів для викладачів.

Висновки. Отже, екологізація культурно-освітнього простору у вищій школі передбачає реалізацію системи заходів, спрямованих на забезпечення пріоритетності екологічних ідей і цінностей у процесі формування особистості майбутніх педагогів. Тому актуальним для вищої школи на сучасному етапі розвитку суспільства стає визначення основних напрямів екологічної освітньо-виховної роботи та їх координація. У зв'язку з цим, доцільним є створення Центру екологізації освіти, що відповідає за культурно-освітню й методичну діяльність, спрямовану на формування морально-етичного ставлення до природного навколишнього середовища в професійній діяльності й у повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Корсак Ю. К. Рух до вищої духовності молоді та поєднання в освіті досягнень природничих і гуманітарних наук / Ю. К. Корсак // Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Тематичний випуск у 4-х т. – Т. 2. – 2006. – С. 178–184.
2. Крисаченко В. С. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку / В. С. Крисаченко, М. І. Хилько. – К.: Знання України, 2002. – 598 с.
3. Лук'янова Л. Дидактичне забезпечення екологічної освіти в професійно-технічних навчальних закладах / Л. Лук'янова // Дидактика професійної школи: зб. наук. праць: Випуск 1 / Ред. кол.: С. У. Гончаренко (голова), В. О. Радкевич, І. Є. Каньковський та ін. – Хмельницький: ХНУ, 2004. – 208 с.
4. Мелаш В. Д. Безперервна екологічна освіта: теорія і практика: навч. посібник / В. Д. Мелаш, В. В. Молодиченко, Т. Д. Олексенко. — Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2012. – 212 с. – (Серія: «Екологічна освіта для сталого розвитку»).
5. Підготовка вчителів до викладання питань сталого розвитку. Навчально-методичні матеріали для викладачів вищих педагогічних навчальних закладів і системи післядипломної педагогічної освіти: посібник / О. І. Пометун та ін.; за ред. О. І. Пометун. – К.: Педагогічна думка, 2015. – 120 с.
6. Писарева О. Е. Формирование экологически ориентированного образовательного пространства в школьной среде: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / О. Е. Писарева. – Москва, 2012. – 24 с.
7. Роговая О. Г. Формирование образовательной среды как фактор повышения качества эколого-педагогического образования / О. Г. Роговая // Известия российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2006. – № 17. – Т. 7. – С. 35–45.
8. Селиванова А. В. К вопросу экологизации профессионального образования [Электронный ресурс] / А. В. Селиванова. – Режим доступа: www.klgtu.ru/science/magazine/2007_11/doc/9.doc (17. 04. 2016).
9. Шаляпина Т. А. Экологизация образовательного процесса как средство развития личности [Электронный ресурс] / Т. А. Шаляпина — Режим доступа: <http://www.ukrreti.com/firstforum/b6> (17. 04. 2016).
10. Berbenet W. G. Education for sustainable development: A call for reform / W. G. Berbenet. – Los Angeles, 1989.
11. Naess A. The deep ecological movement: some philosophical aspects / A. Naess // Environmental ethics, ed. Louis P. Pojman. – Bolon-London; Jones and Bartlett Publisher, 1994. – P. 411–421.

Рецензент: Приходько М.І.– д.пед.н., професор

Відомості про авторів:

Мелаш Валентина Дмитрівна
vmelash@i.ua

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна;

Гнатів Олена Вікторівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна;

Варениченко Анастасія Борисівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i16.1405>

Матеріал надійшов до редакції 19. 04. 2016 р.
Прийнято до друку 20.05.2016 р.

References

1. Korsak, Yu. K. (2006). The movement to higher spirituality of young people and combined achievements of natural Sciences and Humanities in education. *Higher education of Ukraine in the context of integration to European educational space*. Special issue in 4 volumes, vol.2, 178—184. [in Ukrainian]
2. Krusachenko, V.S., Hilko M.I. (2002). *Ecology. Culture. Policy: the conceptual foundations of contemporary development*. Kyiv: Znannya Ukrainy. [in Ukrainian]
3. Lukyanova, L. (2004). *Didactic support of environmental education in vocational schools*. Didactics of vocational schools: col. of scientific papers, 1. *Khmelnyskiy: KHNU*. [in Ukrainian]
4. Melash, V.D., Molodychenko, V.V., Oleksenko, T.D. (2012). *Continuous ecological education: theory and practice: study guide*. Melitopol: Vydavnychi budynok MMD. [in Ukrainian]
5. Pometun, O.I. (2015). *Training teachers to teach sustainable development issues*. Training materials for teachers of higher educational institutions and post graduate teacher education: study guide. Kyiv: *Pedahohichna Dumka*. [in Ukrainian]
6. Pisereva, O.Ye. (2012). *The formation of ecologically-oriented educational space in the school environment: abstract of thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences : 13.00.01 "General pedagogy, history of pedagogy and education"*. Moscow. [in Russian]
7. Rogovaya, O.G. (2006). The formation of the educational environment as a factor of improving the quality of the ecological-pedagogical education. *Izvestia of A. I. Herzen Russian State Pedagogical University*, 7, 35–45. [in Russian]
8. Selivanova, A.V. *To the question of greening of professional education*. Retrieved from : www.klgtu.ru/science/magazine/2007_11/doc/9.doc [in Russian]
9. Shalyapina, T.A. *Ecologization of the educational process as a means of personal development*. Retrieved from : <http://www.ukrreti.com/firstforum/b6> [in Russian]
10. Berbenet, W. G. (1989). *Education for sustainable development: A call for reform*. Los Angeles. [in English]
11. Naess, A. (1994). *The deep ecological movement: some philosophical aspects*. Environmental ethics. Bolon-London; Jones and Bartlett Publisher, 411–421. [in English]